

Doc. PhDr. Marta B. Zágoršeková, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

HISTÓRIA SLOVENSKEJ EVANJELICKEJ SOCIÁLNEJ ETIKY V 20. STOROČÍ

VASIL GLUCHMAN: Angažovanosť, solidarita, zodpovednosť. Konzekvcionalistická analýza slovenskej evanjelickej sociálnej etiky. Prešov, Universum 1994, 172 s.

Z hľadiska dejín slovenskej filozofie a etiky netreba osobitne hovoriť o zaujímavosti témy, ktorú si autor zvolil ako predmet svojho skúmania. Vzťahuje sa na ňu známa téza o prevažne zaujímavých témach a možnosti ich nezaujímavých spracovaní u niektorých autorov. To sa však netýka výsledku úsilia Vasila Gluchmana.

Obdobne sa možno vyjadriť k „filozofickosti“, resp. k teoretickej nosnosti či charakteru predmetu skúmania. Domnievam sa, že neexistuje apriórne čisto filozofická, prípadne ne-filozofická téma vopred charakterizujúca alebo determinujúca spôsob prístupu. Možno, samozrejme, skúmať filozofickejšie, resp. menej filozofické koncepcie, názory a problémy. Ich filozofickosť alebo mimofilozofickosť však nie je daná len, prípadne priamo predmetom záujmu, ale predovšetkým zvolenými metódami, spôsobom skúmania.

V prípade analýzy sociálne etických koncepcií a názorov v rámci slovenského evanjelictva ide o fenomén mnohorozmerný, viacvrstvový, „filozofický“, ale aj každodenný, „teologický“ i sekulárny, metafyzický a politický.

Istou zvláštnosťou Gluchmanovho úsilia je netradičné umiestnenie analýzy ideovo-teoretických zdrojov a súvislostí priamo do analýzy jednotlivých chronologických celkov. Domnievame sa, že tento postup je primeraný a plne opodstatnený.

Päť kapitol práce obsahuje vymedzenie teoreticko-metodologických východísk skúmania slovenskej evanjelickej sociálnej etiky a analýzu jej ideových zdrojov. Pozornosť sa ďalej sústreďuje na skúmanie vývoja slovenskej evanjelickej sociálnej etiky od konca 19. storočia až po jej súčasné podoby. Tejto problematike sú venované kapitoly nazvané *Sociálne etické názory slovenských evanjelikov od konca 19. storočia do roku 1945*; *Kresťanský socializmus a kresťanský realizmus v slovenskej evanjelickej sociálnej etike* a *Vývoj slovenskej evanjelickej sociálnej etiky po roku 1948*.

Základné teoreticko-metodologické stanoviská a východiská formuluje autor v kapitole *Etika sociálnych dôsledkov*. Podľa jeho názoru základným metodologickým východiskom (sietou súradníc) pre posudzovanie slovenskej evanjelickej sociálnej etiky je a môže byť etika sociálnych dôsledkov, ktorú charakterizuje ako „... druh konzekvcionalistickej etiky, a ktorá je veľmi významne poznamenaná situačným prístupom s určitými prejavmi umierneného relativizmu a v menšej miere tiež istými momentami deontologizmu, hedonizmu a eudaimonizmu, ktoré nie sú roz-

hodujúcimi a hybnými momentami konania človeka. Za rozhodujúce kritérium mravnosti sú v tejto etickej koncepcii považované sociálne dôsledky. Ďalšími kritériami sú úmysel a motív konania. Najvyšším mravným princípom sú pozitívne sociálne dôsledky, ktorých základným predpokladom je humánnosť a zákonnosť konania morálneho subjektu“ (s. 25-26).

Pregnantné hodnotiace charakteristiky týkajúce sa podstaty slovenskej evanjelickej sociálnej etiky sú obsiahnuté v závere tretej kapitoly _ *Sociálne etické názory slovenských evanjelikov od konca 19. storočia do roku 1945*. V kontexte historického, náboženského, sociálneho, politického a intelektuálneho vývoja Slovenska v prvej polovici 20. storočia je zaujímavé takéto autorove hodnotenie: „... slovenskí evanjelici v tomto období nevytvorili žiadnu ucelenú sociálne etickú koncepciu“. Autor ďalej konštatuje, že „do roku 1918 národnostná problematika viac-menej zjednocovala rozličné názory v slovenskom luteranizme. Po vzniku samostatného Československa sa rozpadla aj táto zjednocujúca platforma a sociálna etika sa stala odrazom celkovej politickej plurality. Do popredia sa dostali predovšetkým cirkevno-politické problémy, potom v poradí dôležitosti to boli národné problémy a veľmi okrajové postavenie v sociálnej etike slovenských evanjelikov mali sociálne problémy vtedajšej spoločnosti“ (s. 78).

Na rozdiel od autora sa domnievame, že by bolo vhodnejšie použiť namiesto pojmu *slovenská evanjelická sociálna etika* voľnejšie, menej určité označenie, napríklad *sociálne teoretické názory slovenských evanjelikov*. V súvislosti so spomínaným autorovým hodnotením vývoja sociálnej etiky slovenských evanjelikov v prvej polovici 20. storočia sa nám zdá trochu strohé, až rigorózne jeho tvrdenie, že „ostatnými“ (špecifickými) sociálne etickými problémami sa v tomto období takmer nezaoberali. Snáď by bolo treba upresniť, aké „ostatné problémy“ mal autor na mysli.

Dynamická a konfliktná situácia bezprostredne po II. svetovej vojne sa berie ako širší, „vonkajší“, ale súčasne podstatný rámec úvah o procese ďalšieho formovania a transformovania, evolúcie sociálne etických názorov a koncepcií v slovenskom luteranizme (1945 – 1948).

V tomto kontexte Gluchman akcentuje predovšetkým úlohu reflexívnej mohutnosti slovenských evanjelikov a evanjelickej cirkvi, najmä jej mladej generácie. Asi by bolo vhodné dopovedať, prečo tomu tak bolo, čím bola inšpirovaná a motivovaná. Okrem iného asi išlo o zvláštny spôsob prežívania situácie po svetovej kataklizme, o vyrovnávanie sa s jej dôsledkami, o vyjadrenie potreby obhajovať tradičné, trvalé hodnoty, o ich novú, hlbšiu, primeranejšiu interpretáciu, resp. o jej nové definovanie.

Je pravdepodobné, že dôležitým motivačným momentom teoretického rozpracovania etickej problematiky mohla byť úvaha o platnosti, odolnosti všeobecných trvalých kresťanských hodnôt, ktoré orientovali alebo priamo napŕňali ľudské bytie, tvorili jeho atributívnu rozmernosť.

Cesta hľadania bola podľa autorovho názoru poznačená a ovplyvnená ragazovským socializmom, najmä jednou z ústredných myšlienok jeho sociálnej koncepcie – „prívratom“ k reálnym – svetským pomerom, otvorenosťou voči svetu.

Pri úvahách o zvýšenom záujme o kresťansko-socialistické riešenie aktuálnych, ale aj o všeobecne ľudské problémy, snáď možno okrem tých, o ktorých hovorí autor (a s ktorými možno len súhlasiť) uviesť aj ďalšie. A to aj preto, že smer uvažovania naznačuje on sám, keď píše o vzťahu kresťanského socializmu k marxistickému socializmu, o jeho zložitostiach a peripetiách.

V poslednej časti práce sa spomína istá jednostrannosť politickej orientácie vedenia Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. a *teológie tvárou k životu*, ich podriadenosť socialistickému štátu. Domnievame sa, že celkom v intenciách predchádzajúcich úvah možno uvažovať aj o dôvere „bona fide“, respektíve precenení možnosti a nádeje na transformáciu socializmu vôbec a u nás, v našich podmienkach osobitne.

Autor z chronologického hľadiska vyčlenil päť etáp formovania slovenskej evanjelickej sociálnej etiky od konca 19. storočia až do súčasnosti, t. j. obdobie do roku 1918, ďalšími etapami boli obdobia do konca druhej svetovej vojny, krátke povojnové obdobie (1945 – 1948), obdobie

do konca osemdesiatych rokov a súčasnosť. V kontexte celkového hodnotenia autor vyjadril názor, že „napriek rozporuplnosti a niekedy aj protikladnosti tejto sociálnej etiky, napriek jej negatívam, ktoré sú obsiahnuté v celom jej vývoji, je možné konštatovať, že sociálne etická problematika má svoje trvalé miesto v slovenskej evanjelickej filozofii a teológii“. Vo všeobecnosti však „... možno doterajší vývoj slovenskej evanjelickej sociálnej etiky hodnotiť ako pozitívny príspevok k rozvoju Slovenska a slovenského národa ako celku“ (s. 140).

Gluchmanovu prácu možno považovať za významný príspevok, za priekopnícky čin pri skúmaní dejín slovenského filozofického a etického myslenia v 20. storočí.

Theodor Hudeček

PhDr. Theodor Hudeček
Katedra filozofie FF UP JŠ
ul. 17. nov. č. 1
081 16 Prešov

POLOŽENÉ ZÁKLADY NACIOLÓGIE

ŠTEFAN POLAKOVIČ: Čo je národné bytie? Hamilton, Ont. Kanada, Zahraničná Matica slovenská 1982, s. 200

Štefan Polakovič, slovenský filozof, ktorý značnú časť života prežil v emigrácii v Južnej Amerike, podstatnú časť svojho rozsiahleho diela venoval problematike slovenského národa. Postupne pri riešení parciálnych pálčivých problémov národa, hoci zemepisne vzdialeného, ale vnútorne veľmi blízkeho, začal rozpracovávať všeobecnú teóriu národa, ktorú sám pracovne nazval *naciológiou*. Jej doteraz najdetailnejšie rozpracovanie v podobe relatívne ucelenej teórie nachádzame v recenzovanej knižke *Čo je národné bytie?*

Kniha je rozdelená do šiestich hláv, z nich každá tvorí ucelenú úvahu, pojednávajúcu o parciálnych základných problémoch, nosných prvkoch naciológie.

Základnou premisou autorových úvah je existencia národa ako nezameniteľnej duchovnej entity, „pneumatickej“ (=duchovnej) „bytosti“, skutočnej individuality. Jeho základnými znakmi sú jednota (s územnou celistvosťou, rečou), autenticnosťou a dobrom ako hodnotou.

Národ má svoje etnické korene, tu autor kategoricky odmieta ideu anglosaských teoretikov národa (E. Gellner, B. Anderson, K. Deutsch) – tzv. nation-builders – o možnosti kreovania národov na základe deklarovanej dobrej vôle jednotlivcov. Za základ pre výstavbu vyššej duchovnej pospolitosti, t.j. národa, pokladá výlučne etnicitu. Bez tohto základu nemôže vzniknúť národ, bez ohľadu na akýkoľvek stupeň dobrej vôle ľudí. Teória „melting pot“ – taviaceho kotlíka, v ktorom sa z príslušníkov rôznych národov, rás, ľudí, v ktorých sú zakódované rôzne kultúry, „vykreje“ nový národ, považuje za nezmyselné, za nepochopenie toho, čo vlastne národ je, alebo priamo za ignoranciu. Preto pojmy „národ USA“, „národ Kanady“, „národ Austrálie“, „národ Bolívie“, atď. považuje za prázdne, tu možno hovoriť len o ľuďoch. Hlavným dôvodom jeho postoja je chápanie princípu existencie národa, ktorý je duchovného rázu. Autor uznáva, že nedokáže pomenovať tú podobu duchovného, ktorá je princípom existencie národa, avšak všetky dostupné argumenty, prejavy existencie národa, dokazujú, že podstatou národa ako duchovnej entity je duchovné.

Národná identita, problém v poslednom čase často pertraktovaný z rôznych aspektov na rôznej úrovni – od akademickej, cez umeleckú, od úvah praktického života, až po politickú –